

УДК 351.74:338.2(-91)«1921/1923» DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2022.4.02>

Володимир Анатолійович Греченко,

*доктор історичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра соціально-гуманітарних дисциплін (завідувач);*

<https://orcid.org/0000-0002-6046-0178>,
e-mail: grechenko18@gmail.com

ТРАНСФОРМАЦІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ МІЛІЦІЇ НА ПОЧАТКУ 1920-Х РОКІВ

Розкрито основні аспекти змін в організації міліції на початку 1920-х років. Показано основні недоліки, пов'язані зі становлення цього органу правопорядку, недостатньою кваліфікацією його працівників, відсутністю багатьох нормативно-правових документів, які повинні були регулювати його діяльність. Акцентовано увагу на тих організаційних трансформаціях, які відбулися в міліції у зв'язку з адміністративно-територіальною реформою в республіці, яка відбулася в 1923 р. Розширення округів і районів, що призвело до відповідного розширення і посилення місцевих управлінь міліції, мало значне позитивне значення.

Ключові слова: Україна, 1920-ті роки, міліція, структура органів охорони правопорядку, підготовка кадрів.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Міліція в Україні впродовж усього свого існування накопичила значний досвід діяльності у сфері протидії злочинності. Тривалий час відбувався пошук оптимальних форм організації цього органу охорони правопорядку, що почався у 1921–1923 рр. Вирішувалося питання про взаємостосунки міліції з органами держбезпеки, іншими адміністративними органами, про підбір кадрів для неї, їх навчання. Хоча з того часу минуло вже 100 років, але позитивний і негативний досвід організації та діяльності міліції має певне теоретичне і практичне значення, адже витоки деяких сьгоднішніх проблем та успіхів правоохоронних органів знаходяться саме в тих роках, які і стали предметом нашого дослідження.

Стан дослідження проблеми

Досліджувана проблема знайшла певне висвітлення в монографіях колективів авторів із Харківського національного університету внутрішніх справ. Йдеться про роботи О. М. Бандурки, В. А. Греченка,

О. Н. Ярмиша «Становлення та розвиток міліції України (1921–1930 рр.)» [1], В. В. Сокурєнка, О. М. Бандурки, В. А. Грєченка «Підготовка охоронців правопорядку в Харкові: 100 років історії (1917–2017 рр.): до 100-річчя подій Української революції» [2]. Проте в цих роботах спеціально питання змін в організації міліції у вказаний період не досліджуються, а розглядаються в комплексі з іншими історико-правовими проблемами.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є розкриття основних аспектів змін в організації міліції на початку 1920-х років. Поставлена мета конкретизується в таких *завданнях*:

- показати зміни в чисельності міліції у вказаний період, виявити позитивні та негативні аспекти цього процесу;
- проаналізувати вплив адміністративно-територіальної реформи в республіці на трансформацію структури міліції;
- визначити новизну та недоліки республіканських нормативно-правових актів, що були видані у 1923 р. і призначені для регулювання її організації.

Наукова новизна дослідження

Вперше комплексно розглянуто питання про зміни в організації міліції на початку 1920-х років. Доповнено дані щодо рівня злочинності у вказаний період та чисельності міліції. Набули подальшого розвитку дослідження щодо трансформацій у структурі цього правоохоронного органу. Проаналізовано основні недоліки в організації міліції та їхній вплив на її діяльність. У науковий обіг вперше введено матеріали з республіканського часопису «Щит революційного порядку» – центрального друкованого органу міліції та розшуку республіки за 1923 р.

Виклад основного матеріалу

Початок 1920-х років був складним для діяльності міліції. У 1922–1923 рр. економічна розруха ще не була подолана. НЕП лише почала давати перші плоди. Кримінальна злочинність порівняно з довоєнною збільшилася в 7 разів [3, с. 16]. У 1922 р. було зареєстровано 145 807 злочинів, з них розкрито 72 700. Зареєстровано 10 193 професійних злочинців-рецидивістів. У дактилоскопічних бюро губернських розшуків республіки було зареєстровано 46 529 злочинців. Органами міліції було затримано за підозрою у скоєнні злочинів за 1922 р. 62 246 чоловіків, 12 463 жінки, 7 566 підлітків, всього – 82 275 осіб [3, с. 16]. Убивств із січня по травень 1923 р. було скоєно 802, злочинів – 27 156, всього затримано 18 612 злочинців [4, с. 60]. Децю покращилася ситуація із протидією бандитизму. Випускник школи комскладу міліції в Харкові Вірліч – начальник районної міліції

Полтавського округу Полтавської губернії – у своєму листі до школи від 5 червня 1923 р. писав: «Того бандитизму, що був в українському селі у 1920–1921 рр., і близько немає» [5, с. 58].

На початку 1923 р. у Головному управлінні міліції були проведені деякі структурні зміни, пов'язані з трансформацією відділів. Не можна вважати позитивним чинником ліквідацію волосних управлінь міліції, що призвело до того, що в кожній волості залишився всього один кінний волосного наглядач, що не могло не вплинути на стан охорони громадського порядку. Відбулися суттєві зміни у структурі республіканських НКВС. Державні політичні управління (далі – ДПУ) союзних республік виокремлювалися зі складу республіканських НКВС і переходили в безпосереднє підпорядкування ОДПУ. У ДПУ залишалися повноваження із проведення оперативної роботи, яка за визначенням була здебільшого таємною, з охорони державних кордонів.

7 березня 1923 р. ВУЦВК провів адміністративно-територіальну реформу в республіці. Була відмінена попередня система адміністративного поділу (волость – повіт – губернія – центр) й уведена нова (район – округ – губернія – центр). Харківська губернія цією постановою поділялась на 5 округів: Харківський (24 райони), Богодухівський (12 районів), Ізюмський (11 районів), Куп'янський (12 районів) і Сумський (16 районів) [6, с. 47]. Зміни в системі адміністративно-територіального поділу республіки в березні 1923 р. призвели до змін у структурі апарату міліції: повіти і волості були замінені ширшими округами та районами, повітові і волосні управління міліції – окружними та районними. Загальна схема побудови апарату міліції в Україні була тоді такою: Головне управління – губернські органи – окружні органи – районні органи¹. Слід зазначити, що розширення округів і районів, яке мало наслідком відповідне розширення та зміцнення місцевих управлінь міліції, мало в цілому позитивне значення. Новий принцип кадрового розподілу базувався на принципі «1 працівник міліції на 1000 осіб цивільного населення» (виняток становили міста, населення яких не перевищувало 15 000 осіб; в таких населених пунктах обов'язково повинно було знаходитися не менше 15 міліціонерів). Для спрощення діяльності були ліквідовані міські райони в колишніх повітових містах із населенням менше 50 000 осіб².

У середині 1921 р. в Україні було 289 000 працівників міліції, в середині 1923 р. – 13 000, тобто їх кількість скоротилася у 20 разів. Основний відсоток скорочення припав на канцелярських працівників, які раніше складали до 40 % складу міліції. У Головному управлінні

¹ ДАХО (Держ. архів Харків. обл.). Ф. Р.-203. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 27–28.

² ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 6. Оп. 1. Спр. 1184. Арк. 10.

міліції у 1921 р. працювали біля 700 осіб, а у 1923 р. – 53. Однак не було вирішено питання про будівництво та структуру міліції, централізацію і децентралізацію її органів. Не було також урегульоване питання про взаємостосунки міліції з іншими державними та приватноправовими органами. Не було упорядковано навчання в міліції, відставало застосування технічних засобів у її діяльності. Керівні працівники міліції, характеризуючи становище міліції в цей період, писали в журналі «Щит революційного порядку», який був органом міліції та розшуку: «Треба завоювати становище як в ДПУ, Червоній армії та наркомагі юстиції. Спостерігаються випадки, коли працівники міліції йдуть в обійми куркуля на селі або торговця в місті. Було таке, що торговці добровільно “збирали” кошти на міліцію» [7, с. 9]. Відомчість, місництво, лакейство були загальною хворобою в міліції, що відмічали і її керівники [8, с. 12].

Чищення лав міліції, яке відбулося у 1922 р., дало можливість позбутися найодіозніших працівників, які допускали порушення законності, зловживали своїм службовим становищем. Після цього було поставлене завдання не допустити нового засмічення міліції, чітко дотримуватися порядку прийому на службу. Вважалося, що колишніх працівників царської поліції не слід залучати до роботи, «навіть коли б він був “надспеціалістом”». Працівники міліції, що залишилися в її лавах після чищення, були поінформовані, що проведена чистка не є останньою. Керівні органи міліції республіки вимагали звернути увагу на політосвіту, професійне навчання міліції, зміцнення законності. При цьому відмічалося, що міліціонерам не вистачає елементарної грамотності. Ставилось завдання остаточно ліквідувати неграмотність і малограмотність у міліції. У вже згадуваному часописі «Щит революційного порядку» писалося: «Наш міліцейський працівник як професіонал у переважній більшості – неук. Навчити стояти на посту, грамотно укласти протокол, знати основні міліцейські обов'язки – наша основна задача. Роки жорсткої громадянської війни, коли все можна було виправдати революційною доцільністю, відучили від законності» [9, с. 4].

Під час громадянської війни, як констатували самі керівники міліцейських підрозділів, міліція відігравала другорядну роль серед інших установ, була найзакинутішим відомством, погано постачалася, не оплачувалася, не одягалася. У цей період у міліцію йшли лише невдахи, які не змогли ніде влаштуватися, або ті, хто хотів мати марку радянського працівника. Атестаційні комісії, які розглядали кандидатів на службу в міліцію, не мали ні планів роботи, ні програм випробувань, а питання про прийом на службу вирішували за інтуїцією [10, с. 8–9]. Міліціонер у технічному плані дуже відставав не лише від закордонного полісмена, але й від дореволюційного поліцейського [11, с. 14].

Згідно зі змінами у структурі міліції для кожної губернії був складений план, який визначав загальну кількість працівників міліції: для Харківської – 3000, Одеської – 1600, Катеринославської – 1400, Полтавської – 1500, Чернігівської – 1500, Кременчуцької – 1200, Київської – 2000, Волинської – 1500, Подільської – 1500, Донецької – 1500, Миколаївської – 1000, Запорізької – 700 міліціонерів¹. Це призвело до виникнення завдання щодо скорочення кадрів міліції більш ніж у два рази. Із цією метою були поставлені жорсткіші вимоги до стану здоров'я осіб, які бажали вступити на службу в міліцію. За Інструкцією про прийом на службу міліціонерів від 9 червня 1923 р. категорично заборонялося брати на службу в міліцію осіб, «що страждають психічними і нервовими розладами, внутрішніми хворобами, хірургічними хворобами, хворобами вуха, горла і носа, очей і шкірними захворюваннями»².

У зв'язку із загальними структурними змінами у міліції республіки наказом Головміліції республіки від 5 березня 1923 р. Управління Харківської міської міліції 15 березня було розформоване. Новий орган дістав назву «Управління Харківської губерньської і міської робітничо-селянської міліції». Начальником губміськміліції Харківщини став Ю. Соломко [12, с. 33]. Він одразу ж узявся за наведення порядку у підлеглому йому підрозділі. В одному з перших наказів нового начальника працівникам губерньсько-міської міліції суворо заборонялося під час проведення дізнань застосовувати погрози, насилля з метою примусити підозрюваного визнати свою провину. Якщо працівник не виконував наказ, йому загрожувало не лише звільнення з міліції, але й тюремне ув'язнення до 1 року³.

Узагальнюючі дані про організацію та діяльність міліції містяться у доповіді «Про стан та діяльність міліції і карного розшуку УСРР за час з 1 вересня 1922 р. до 1 вересня 1923 р.». Найчисленнішою в цей час була київська міліція, а донецька та катеринославська були меншими, ніж полтавська. Якщо порівняти це із загальною кількістю злочинів, скоєних у цих губерніях, то найбільше їх було в Київській губернії – 20 385, Одеській – 17 614, Харківській – 9 989, на Донбасі – 6 605 [13, с. 105]. Отже, більшу чисельність київської та одеської міліції можна пов'язати з більшим рівнем злочинності в цих губерніях. Щодо інших губерній, то говорити про таку кореляцію не доводиться.

За національним складом міліція республіки поділялася так: українців – 7 012 осіб або 55 %, росіян – 4 157 або 33 %, інших національностей – 1 573 особи або 12 % загального складу міліції. Нагадаємо,

¹ ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 6. Оп. 1. Спр. 1184. Арк. 8–10.

² ЦДАВО України. Ф. 6. Оп. 1. Спр. 1182. Арк. 82–83.

³ ДАХО. Ф. Р.-563. Оп. 1. Спр. 305. Арк. 10.

що в цей час українці складали 80 % населення республіки [14, с. 218], тобто їх представництво в міліції було істотно меншим від питомої ваги українців у республіці. За соціальним походженням: з робітників – 4 995 осіб, із селян незаможників – 6 423 особи, інших – 1 325 осіб. За освітою: з вищою освітою – 48 осіб, із середньою – 1 044, з нижчою – 11 429 осіб, безграмотних – 222 особи. Одразу впадає в око велика кількість працівників із нижчою освітою та неграмотних. Проте це було характерним явищем для того часу. Достатньо сказати, що на XII з'їзді РКП(б) (1923 р.) – вищому органі компартії – 49,7 % делегатів мали лише нижчу освіту. А делегатами були кращі з кращих серед більшовиків (принаймні формально) [1, с. 132–133].

За розподілом обов'язків: комсклад – 1 846, міліціонери – 8 364, адмгоспсклад – 549, курсанти – 888, канцелярський склад – 539, нестройовий склад – 420, політсклад – 137¹. Отже, бачимо досить значний прошарок командного і політскладу та допоміжних працівників. Із загальної кількості 12 743 осіб перейшли в міліцію з Червоної армії 11 110. Цікаво відмітити, що у відповідях на спеціальну анкету про політичну благонадійність міліції в березні 1922 р. усі губвиконкоми УСРР відповіли, що вимагають заміни особового складу від 35 % до 100 % (прикордонні губернії).

У 1921 р. міліція була озброєна рушницями 16 різних систем. Велике скорочення її складу дало можливість обмежити озброєння однією і лише у деяких губерніях двома системами (вітчизняна трьохлінійка і японська). Всього на озброєнні міліції було: кулеметів «Максим» – 90, інших систем – 65, рушниць трилінійних – 16 636, рушниць інших систем – 3 311, карабінів – 451, револьверів «Наган» – 1 881, револьверів інших систем – 367, шабель – 2 946².

У доповіді було заплановано низку суттєвих заходів щодо поліпшення роботи міліції.

1. Перехід на суворо конкретну планову наукову роботу, для чого Головне управління повинне скласти план своїх робіт на найближчий квартал, те ж наказано і місцевим органам.

2. Особлива увага має бути звернена на подальше поліпшення матеріального становища працівників міліції та розшуку. Зарплата міліціонера тоді складала 560 руб. [15, с. 12]. Нерідко навіть кваліфікований працівник міліції отримував менше, ніж кур'єр чи машиністка в інших установах влади. Як писав часопис «Щит революційного порядку», «начальнику міліції слід думати не лише як просунути оплату своєї посади з 15 на 17 тарифний розряд, а як просунути й рівень

¹ ЦДАВО України. Ф. 5. Оп. 1. Спр. 21. Арк. 148.

² Там само. Арк. 149.

грошового забезпечення своїх підлеглих» [16, с. 7]. Певні дискусії серед самих працівників міліції викликала система їхнього преміювання, яке було введено постановою уряду республіки від 17 жовтня 1922 р. Премія утворювалася з відсоткових відрахувань із майна, вкраденого у приватних осіб і підприємств комерційного характеру та державних установ, розшуканих працівниками кримінального розшуку. Керівники Полтавського та Одеського губрозшуків уважали, що стягнення премій має негативний моральний вплив на працівників, «прагнення яких втрачають класову спрямованість і зводяться до шкурництва». Крім того, преміальні суми були настільки мізерні, що не впливали на поліпшення матеріального становища міліціонерів. Проте більшість працівників міліції висловилися за її збереження, оскільки вважали, що це сприятиме підвищенню працездатності. Ці премії не перевищували 200 руб. А іноді доходило до смішних цифр у декілька рублів [17, с. 15].

3. Необхідно провести переозброєння однотипною зброєю, а працівників розшуку забезпечити револьверами з достатньою кількістю боеприпасів.

4. Потрібно розробити і привести в життя низку статутів та інструкцій, які упорядкують і полегшать несення служби працівниками міліції і розшуку: статут служби міліції, дисциплінарний статут, інструкцію начальників районної міліції, інструкцію із супроводу заарештованих і багато інших, по управлінню розшуку.

5. Провести перевірки знань і атестування комскладу і стройового складу працівників міліції та розшуку.

6. Переглянути, скоротити і впорядкувати форми книг звітностей і взагалі діловодства, що занадто розбухло.

7. Навчати працівників міліції розшуковій справі і виховувати їх не лише міліційними служачками, але і червоними сищиками, разом із політичним вихованням.

8. У міру впорядкування питання служби, техніки і тактики міліції та розшуку зменшити міліційно-розшукові апарати як у центрі, так і на місцях¹.

Важливою причиною, яка заважала становленню кадрів професіоналів міліції, була часта їхня змінюваність. Часто це співпадало зі зміною керівника установи [16, с. 7].

Тогочасні журналісти писали, що «над працівником міліції висить прокляття царської поліції – психологічно перенесена неприязнь до громадян, як організації “несимпатичної”. Не доводиться заперечувати, що такий неприязні сприяв злочинний елемент, який примазався до міліції, який діяв по-старому, починаючи від спайки з тими,

¹ ЦДАВО України. Ф. 5. Оп. 1. Спр. 21. Арк. 150.

хто споєє та непманами і закінчуючи грубістю в спілкуванні з громадянами» [18, с. 6].

У 1923 р. Головним управлінням міліції і карного розшуку НКВС УСРР була підготовлена і видана низка засадничих нормативно-правових актів, які впорядковували та регулювали організацію та діяльність міліції: зразкова інструкція районному наглядачу, інструкція начальнику районної міліції, правила проходження служби, дисциплінарний статут і інші документи.

13 грудня 1923 р. наказом начальника Головного управління міліції та карного розшуку НКВС УСРР була оголошена затверджена народним комісаром внутрішніх справ Інструкція начальнику районної міліції. У ній вказувалося, що начальник районної міліції є старшою посадовою особою міліції в районі. На нього покладалося виконання таких обов'язків: контролювати виконання громадянами району законів уряду, постанов і розпоряджень місцевої влади; попереджувати і припиняти всіма законними заходами дії громадян, що порушують або можуть безпосередньо призвести до порушення порядку, громадської безпеки і благоустрою; виявляти і розслідувати кримінальні злочини; сприяти втіленню в життя державними установами і посадовими особами заходів радянської влади; надавати громадянам сприяння і допомогу в межах їх законних вимог; здійснювати нагляд за дотриманням правил порядку стосовно преси, громадських ходів, маніфестацій і багатолюдних видовищ; спостерігати за підтримкою благоустрою і безпеки в населених пунктах, на дорогах та в інших громадських місцях; вимагати суворого дотримання запобіжних заходів від пожеж. Начальник районної міліції здійснював покладені на нього обов'язки особисто або через районних наглядачів і міліціонерів. Він перебував у безпосередньому підпорядкуванні начальника окружної міліції, але водночас виконував також усі стосовні до його служби законні розпорядження районного виконавчого комітету. Начальник районної міліції зобов'язаний був проживати в межах дорученого йому району і не відлучатися з нього без дозволу начальника міліції округу¹.

У Правилах проходження служби в міліції і карному розшуку, затверджених народним комісаром внутрішніх справ УСРР 1 грудня 1923 р., указувалося, що особи, які поступили на роботу в міліцію і розшук, вважаються державними службовцями. Працівники строю складу міліції і розшуку повинні були прослужити не менш

¹ Інструкція начальнику районної міліції // Історія міліції Української РСР. В документах і матеріалах : в 2 т. / під. ред. П. П. Михайленка. Київ : КВШ, 1969. Т. 1: 1917–1937 рр. С. 352–365.

одного року. За своїм службовим станом і родом діяльності працівники міліції та розшуку поділялися на такі категорії: а) стройовий склад, що підрозділявся на командний склад міліції і розшуку та міліціонерів; б) політичний склад; в) адміністративний склад; г) канцелярський склад; ґ) нестройовий склад. Правилами проходження служби передбачалося, що для вступу на службу в міліцію і розшук необхідно мати вік не менше 21 року, бути письменною, придатним за станом здоров'я до виконання міліцейської і пошукової служби, бути наділеним виборчим правом, володіти українською і російською мовами. Особи під слідством і судом, а також ті, які відбували покарання за вироком суду, й обмежені у правах громадяни не могли прийматися на службу в міліцію і розшук. Правилами проходження служби регламентувалися переведення, просування по службі, звільнення з посади, тимчасове заміщення посад, звільнення від служби, атестація осіб командного, політичного й адміністративно-господарського складу, заохочення¹.

Дисциплінарний статут робітничо-селянської Червоної міліції був затверджений 12 грудня 1923 р. народними комісарами внутрішніх справ, юстиції, праці і командуючими військами України і Криму. Слід зазначити, що це був новий вид відомчого правового акта. У ньому визначалося поняття міліцейської дисципліни – точне дотримання встановлених у міліції законами і статутами правил служби і обов'язків поведіння працівників на засадах поваги до всіх законів республіки, відданості батьківщині і даній урочистій обіцянці; свідомої необхідності підпорядкування своєї волі розпорядженням закону і наказам начальників; взаємної поваги, згуртованості і товаришування усіх працівників; виховання в собі та в інших якостей і спроможностей, необхідних для бездоганного виконання свого обов'язку. Передбачалися заходи заохочення за сумлінність і сувору відповідальність за порушення працівниками міліції своїх службових обов'язків. Серйозні порушення працівника міліції, що кваліфікувалися як кримінальні злочини, передбачали його судову відповідальність. За менш серйозні порушення могли бути оголошені дисциплінарні стягнення, що накладалися начальниками, починаючи з начальника районної міліції і закінчуючи начальником Головного управління міліції та карного розшуку НКВС УСРР. У Статуті вказувалося на необхідність під час накладення стягнення проводити розслідування скоєного проступку з огляду на ступінь провини службовця,

¹ Правила проходження служби в робітничо-селянській Червоній міліції і карному розшуку // Історія міліції Української РСР. В документах і матеріалах : в 2 т. / під. ред. П. П. Михайленка. Київ : КВШ, 1969. Т. 1: 1917–1937 рр. С. 323–340.

термін перебування його на службі, обставини скоєного діяння і попередні стягнення¹.

У 1923 р. Головне управління міліції і розшуку УРСР прийняло рішення видати і вручити кожному працівнику «Пам'ятну книжку». Перед тим, як надрукувати, її зміст обговорювали в міліцейських колективах. «Пам'ятна книжка» регламентувала всі напрями життєдіяльності міліції: організаційну побудову, її обов'язки і права, порядок проходження служби. Основне завдання органів міліції, як наголошувалося у виданні, – охороняти громадський порядок і безпеку, попереджувати й припиняти правопорушення, виявляти і розшукувати осіб, які вчинили злочини, охороняти державне та суспільне майно, стежити за приведенням у життя законів, указів, постанов, розпоряджень центральної і місцевої влади. У «Пам'ятній книжці» розповідалося про пільги для працівників міліції та їхніх родин².

У 1923 р. викристалізувалася структура центрального апарату НКВС. До неї входили адміністративний відділ, відділ міліції та розшуку, виправно-трудова відділ, інспекція у справах комунального господарства (на правах відділу) та управління справами. При Наркоматі внутрішніх справ діяли три постійні міжвідомчі органи: особлива комісія з адміністративного виселення (була створена в 1922 р. при НКВС під головуванням наркома внутрішніх справ і представників НКВС та НКЮ, затверджених ВУЦВК; їй надавалося право в позасудовому порядку висилати на термін до трьох років осіб, які визнавалися соціально небезпечними), центральна міжвідомча комісія у справах про спілки та союзи, рада у справах комунального господарства. Самостійного технічного апарату вони не мали і користувалися для здійснення своїх функцій апаратом НКВС. Місцевими органами НКВС були губернські та окружні адміністративні управління (відділи). Їхній апарат по суті дещо у спрощеному вигляді повторював наведену структуру наркомату. У районах НКВС проводив свої заходи через одного з членів райвиконкому, який керував адміністративною роботою, у сільській місцевості – через сільради та сільських виконавців³.

Постанова про переведення утримання міліції за рахунок місцевих коштів у багатьох працівників міліції викликала тривогу. Декому навіть здавалося, що саме існування міліції поставлене під питання [9, с. 4].

¹ Дисциплінарний статут робітничо-селянської Червоної міліції // Історія міліції Української РСР. В документах і матеріалах : в 2 т. / під. ред. П. П. Михайленка. Київ : КВШ, 1969. Т. 1: 1917–1937 рр. С. 323–340.

² ЦДАВО України. Ф. 6. Оп. 2. Спр. 202. Арк. 7–8.

³ ДАХО. Ф. Р.-563. Оп. 2. Спр. 58. Арк. 183.

Серед недоліків в організації та діяльності міліції відмічалось погане несення постової служби, тяганина під час проведення дізнань, зайва переписка з низки питань, які могли би бути вирішені негайно, без зайвої переписки та псування кипи паперу. Як писав «Щит революційного порядку», «90 % дефектів та помилок відбувається не від того, що міліція не хоче працювати, а від того, що не вміє. Лише 4–5 осіб на губернію мали стаж роботи більше 3 років» [16, с. 7]. Тому акцентувалася увага на організації навчання працівників міліції. Відмічалася позитивні моменти підготовки першого випуску курсантів курсів головміліції в Харкові у кількості 70 осіб, призначених на посади начальників районів [19, с. 5].

Висновки

На початку 1920-х років відбувався складний, суперечливий, але достатньо послідовний процес становлення міліції в Україні як органу правопорядку. Відбувалися істотні зміни в організації міліції. Функції власне міліції та карного розшуку були розмежовані, що, як засвідчив час, було помилкою. У 1923 р. відбувалися зміни у структурі міліції, тісно пов'язані з адміністративно-територіальною реформою в республіці. Повітові та волосні управління міліції були замінені окружними і районними, і схема побудови апарату міліції виглядала так: Головне управління – губернські органи – окружні органи – районні органи. Розширення округів і районів призвело до відповідного розширення і посилення місцевих управлінь міліції, мало значне позитивне значення. Кількісний склад міліції за 1921–1923 рр. скоротився у 20 разів, що призвело також до негативних наслідків. Кваліфікація багатьох працівників міліції була низькою, їм не вистачало елементарної грамотності. На початку 1920-х років недостатньо було вирішене питання про подальшу розбудову та структуру міліції, централізацію і децентралізацію її органів. Не було також урегульоване питання про взаємостосунки міліції з іншими державними та приватноправовими органами. Не було впорядковано навчання в міліції, відставало застосування технічних засобів у її діяльності.

Список бібліографічних посилань: 1. Бандурка О. М., Греченко В. А., Ярмиш О. Н. Становлення та розвиток міліції України (1921–1930 рр.). Харків : Золота миля, 2015. 492 с. 2. Сокурєнко В. В., Бандурка О. М., Греченко В. А. Підготовка охоронців правопорядку в Харкові: 100 років історії (1917–2017 рр.): до 100-річчя подій Української революції. Харків : Золота миля, 2017. 495 с. 3. Сильвестров М. Кримінальна злочинність і розшук. *Щит революційного порядку*. 1923. № 1. С. 16. 4. Огляд діяльності міліції за першу третину 1923 р. *Щит революційного порядку*. 1923. № 1. С. 60. 5. Око. Заповіді школи виконують. *Щит революційного порядку*. 1923. № 1. С. 58. 6. Олейник В. До шостої річниці міліції Харківщини. *Бюлетень НКВС*. 1925. № 2. С. 47. 7. І. Г. М. Міліцейські

болячки. *Щит революційного порядку*. 1923. № 1. С. 9. **8.** Макаренко І. Основна робота. *Щит революційного порядку*. 1923. № 1. С. 12. **9.** Федотов К. Чергові завдання міліції. *Щит революційного порядку*. 1923. № 1. С. 4. **10.** Ник. Ов. Служба в міліції як професія. *Щит революційного порядку*. 1923. № 1. С. 8–9. **11.** До питання про впорядкування поштової служби. *Щит революційного порядку*. 1923. № 1. С. 14. **12.** Зайцев Б., Мигаль Б. Харківська міська міліція в 1920-х. *Universitates*. 2008. № 4. С. 33. **13.** Чорнуха О. В. Формування та діяльність органів внутрішніх справ Харківщини в роки непу (1921–1929) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Харків, 2012. 184 с. **14.** Маршрутами історії / упоряд. Ю. Шаповал. Київ : Політвидав України, 1990. 665 с. **15.** В кредит... *Щит революційного порядку*. 1923. № 2. С. 12. **16.** Назрілі питання. *Щит революційного порядку*. 1923. № 1. С. 7. **17.** Єлісеєв. Про преміювання працівників кримінального розшуку. *Щит революційного порядку*. 1923. № 2. С. 15. **18.** І. М. Міліцейський пост. *Щит революційного порядку*. 1923. № 1. С. 6. **19.** Ракітов Г. Міліція на селі. *Щит революційного порядку*. 1923. № 1. С. 5.

Надійшла до редколегії 06.12.2022

Прийнята до опублікування: 16.12.2022

Grechenko V. A. Transformations in the police organization in the early 1920s

The main aspects of changes in the organization of the police in the early 1920s have been revealed. At that time there was a complex, controversial, but quite consistent formation process of the police in Ukraine as a law enforcement agency. Significant changes in the organization of the police have been noted. The functions of the police and criminal investigation were separated, which, as time proved, was a mistake. In 1923, there were changes in the structure of the police, closely related to the administrative reform in the republic. County and parish police departments were replaced by circute and district police departments. The expansion of circutes and districts had led to a corresponding expansion and strengthening of local police departments, which was positive. The number of police in 1921–1923 decreased by 20 times, which had led to negative consequences. The qualification of many police officers was low, they lacked basic literacy. In the early 1920s, the issue of further development and structure of the police, centralization and decentralization of its bodies was not sufficiently resolved. The issue of the relationship between the police and other public and private bodies was also not settled. Training in the police was not organized, the use of technical means in its activities lagged behind. However, in 1923 a number of important legal acts regulating the organization and activities of the police were adopted. These are, first of all, the Rules of Service and the Police Disciplinary Statute. In the first of the named documents, it was stated that persons who joined the police and investigation service are considered civil servants. This was of significant importance for raising the social status of police officers. According to their official status and type of activity, police and detective workers were divided into the following categories: a) regular staff, which was subdivided into command staff of the police, detectives and police officers; b) political staff; c) administrative staff; d) clerical staff; and e) non-staff

personnel. The Police Disciplinary Statute was a new type of departmental legal act. It was the first to define the concept of police discipline. Incentive for integrity and strict liability for violation of official duties by police officers were foreseen. Serious violations, which were qualified as criminal offences, entailed judicial responsibility for the police officer.

Key words: Ukraine, 1920s, police, structure of law enforcement agencies, personnel training.

